

BIBLIOGRAFIE ȘCOLARĂ

Barbu Ștefănescu Delavrancea

Basme, povestiri și nuvele

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ

Alexandru D. Xenopol
ARAD

Texte culese de:

Lucia Bibarț, Ioana Nistor

DTP: Mihai-Vlad Guță

Carte electronică, versiunea 1

Cuprins

Proiectul „Bibliografia școlară”	4
Bunicul	5
Bunica	9
Neghiniță	13
Hagi-Tudose	25

Proiectul „Bibliografia școlară”

Bibliografia școlară” este un serviciu online gratuit și accesibil la adresa <https://bibliotecaarad.ro/bibliografie-scolara/>, oferit de Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad și dedicat utilizatorilor din domeniul învățământului preuniversitar, respectiv cadrelor didactice și elevilor de școală primară, gimnazială, liceu. Paginile web „Bibliografia școlară” conțin mai multe liste organizate în funcție de discipline cu titlurile și numele autorilor care se studiază în școală, liste care au fost realizate în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Arad. Fiecare titlu trimite către catalogul OPAC al Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” Arad în care pot fi vizualizate exemplarele cărților respective și secțiile sau filialele bibliotecii de unde pot fi împrumutate sau consultate. Acolo unde există posibilitatea de a publica online varianta electronică a acestor cărți, această poate fi accesată direct de pe pagina cu lista bibliografică.

Prezenta carte electronică este publicată de Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad pentru a fi folosită în scopul mai sus menționat.

Pentru mai multe detalii despre proiectul „Bibliografia școlară” vă rugăm accesați <https://bibliotecaarad.ro/bibliografie-scolara/>.

Marius Stoica

Manager interimar

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

Bunicul

Se scutură din salcâmi o ploaie de mirese. Bunicul stă pe prispă. Se gândește. La ce se gândește? La nimic. Numără florile care cad. Se uită în fundul grădinii. Se scarpină-n cap. Iar numără florile scuturate de adiere. Pletele lui albe și crețe parcă sunt niște ciorchini de flori albe; sprâncenele, mustățile, barba... peste toate au nins ani mulți și grei.

Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blânzi și mângâietori.

Cine trânti poarta?

— Credeam că s-a umflat vântul... o, bată-vă norocul, cocoșei moșului!

Un băietan și o fetiță, roșii și bucălați, sărutară mâinile lui „tata-moșu”.

— Tată-moșule, zise fetița, de ce zboară păsările?

— Fiindcă au aripi, răspunse bătrânul, sorbind-o din ochi.

— Da', rațele n-au aripi? Ele de ce nu zboară?

— Zboară, zise băiatul, dar pe jos.

Bătrânul cuprinse într-o mână pe fată și în cealaltă pe băiat.

— O, voinicii moșului!...

Și zâmbi pe sub mustăți, și îi privi cu atâta dragoste, că ochii lui erau numai lumină și binecuvântare.

— Tată-moșule, da' cocorii un' se duc când se duc?

— În țara cocorilor.

— În țara cocorilor?

— Da.

— Dar rândunelele un' se duc când se duc?

— În țara rândunelelor.

— În țara rândunelelor?

— Da...

— Tată-moșule, aș vrea să-mi crească și mie aripi și să zbor sus de tot, până în slava cerului, zise băiatul netezindu-i barba.

— Dacă ți-or crește ție aripi, zise fata, mie să-mi prinzi o presură și un sticlete.

— Da... hâ... hâ... ce fel... și mie?

Fata se întristă.

Bătrânul o mângâie și zise băiatului:

— Bine, să prinzi și pentru tine, să prinzi și pentru ea.

— Ție două și mie două... nu-i așa, tată-moșule?

— Firește, ție două, lui două și mie una.

— Vrei și tu, tată-moșule? întrebă băiatul, cu mândrie.

— Cum de nu? Mie un scatiu.

Ce fericiți sunt!

Băiatul încălecă pe un genunchi și fata pe altul.

Bunicul îi joacă. Copiii bat din palme. Bunicul le cântă

„Măi cazace, căzăcele, ce cați noaptea prin argele”...

O femeie uscățivă intră pe poartă cu două donițe de apă. Copiii tăcură din râs și bunicul din cântec. E muma lor și fata lui. Cum îl văzu, începu:

— I... tată, și d-ta... iar îi răzgâi... o să ți să suie în cap...

Bunicul ridică mâna în sus, aducând deștele ca un preot care binecuvântează, și zise prelung:

— Lăsați pe copii să vie la mine!

— Biiine, tată, biiine... dar știi... o, bată-i focul de copii!...

Femeia intră în casă.

— Să-i bată norocul și sănătatea, șopti moșul ca și cum ar fi muștrat pe cineva, și sărută în creștetul capului și pe unul, și pe altul.

Și iar începu râsul, și jocul, și cântecul.

Se osteni bunicul. Stătu din joc. Copiii începură să-l mângâie.

Din vorbă în vorbă, copiii se făcură stăpâni pe obrajii bunicului.

— Partea asta este a mea.

— Și partea asta, a mea!

— Mustața asta este a mea.

— Și asta, a mea!

La barbă se încurcară. Bunicul îi împacă, zicându-le:

— Pe din două.

Și copiii o și despicară, cam repede, că bătrânul strânse din ochi.

— Jumătate mie.

— Și jumătate mie.

Și după ce o împărțiră frățeste, începu lauda.

Băiatul:

— Mustața mea e mai lungă.

Fata:

— Ba a mea e mai lungă!

Și băiatul întinse de o mustață și fata de alta, ba a lui, ba a ei să fie mai lungă.

Pe bunic îl trecură lacrimile, dar tăcu și-i împacă zicându-le:

— Amândouă sunt deopotrivă.

— Ș-a mea, ș-a ei!

— Ș-a mea, ș-a lui!

La obraji cearta se aprinse mai tare.

— Partea mea e mai frumoasă.

— Ba a mea, că e mai albă!

Bunicul zâmbi.

— Ba a mea, că e mai caldă!

— Ba a mea, că e mai dulce!

— Ba a mea, că nu e ca a ta!

— Ba a mea, că are un ochi mai verde!

— Ba a mea, că are un ochi și mai verde!

Bunicul abia se ținea de răs.

— Ba a mea!

— Ba a mea!

Și băiatul, înfuriindu-se, trase o palmă în partea fetei. Fata țipă, sări de pe genunchiul bătrânului, se repezi și trase o palmă în partea băiatului. Băiatul, cu lacrimile în ochi, sărută partea lui, și fata, suspinând pe a ei.

Mama lor ieși pe ușă și întrebă răstit:

— Ce e asta, viermi neadormiți?!

Obrajii bunicului erau roșii și calzi. Și surâzând fericit, răspunse fie-sei:

— Lăsați-i pe copii să vie la mine!

Bunica

O văz, ca prin vis.

O văz limpede, așa cum era. Naltă, uscățivă, cu părul alb și creț, cu ochii căprui, cu gura strânsă și cu buza de sus crestată în dinți de pieptene, de la nas în jos.

Cum dăschidea poarta, îi săream înainte.

Ea băga binișor mâna în sân și-mi zicea:

— Ghici...

— Alune!

— Nu.

— Stafide!

— Nu.

— Năut!

— Nu.

— Turtă-dulce!

— Nu.

Până nu ghiceam, nu scotea mâna din sân. Și totdeauna sânul ei era plin.

Îi sărutam mâna.

Ea-mi da părul în sus și mă săruta pe frunte. Ne duceam la umbra dudului din fundul grădinii.

Ea își înfigea furca cu caierul de in în brâu și începea să tragă și să răsucescă un fir lung și subțire. Eu mă culcam pe spate și lăsam alene capul în poala ei.

Fusul îmi sfârâia pe la urechi. Mă uitam la cer, printre frunzele dudului. De sus mi se părea că se scutură o ploaie albastră.

— Ei, ce mai vrei? îmi zicea bunica. Surâsul ei mă gândila în creștetul capului.

— Să spui... Și niciodată nu isprăvea basmul.

Glasul ei dulce mă legăna; genile mi se prindeau și adormeam; uneori tresăream și-o întrebam câte ceva; ea începea să spuie, și eu visam înainte.

— A fost odată un împărat mare, mare...

— Cât de mare?

— Mare de tot. Și-și iubea împărăteasa ca ochii din cap. Dar copii nu avea. Și îi părea rău, îi părea rău că nu avea copii...

— Bunico, e rău să nu ai copii?

— Firește că e rău. Casa omului fără copii e casă pustie.

— Bunico, dar eu n-am copii și nu-mi pare rău.

Ea lăsa fusul, râdea, îmi dăsfăcea părul cârlionțat în două și mă săruta în creștetul capului.

Câte-o frunză se dăsprindea din ramuri și cădea legănându-se. Eu mă luam cu ochii dupe ea și ziceam:

— Spune, bunico, spune.

— Și așa, îi părea grozav de rău că nu avea copii. Și... nu mai putea de părere de rău că nu are copii... Într-o zi veni la el un moș bătrân, bătrân, că-și târa barba pe jos de bătrân și de cocoșat ce era. Și era mic, mic de tot...

— Cât era de mic?

— Poate să fi fost, așa, cam ca tine.

— Va să zică, nu era mic, mic de tot...

— Era mic, da' nu așa mic de tot. Și cum veni îi zise:

„Măria-ta, ai doi meri în grădină, unul lângă altul, că nu știi care sunt ramurile unuia și care sunt ale altuia; și când înfloresc nu știi care sunt florile unuia și care sunt ale altuia; și aști doi meri înfrunzesc, înfloresc, se scutură și mere nu fac. Măria-ta, să știi că atunci când or lega rod aști doi meri, împărăteasa o să rămâie grea și o să nască un cocon cu totul și cu totul de aur“...

Piticul se duse, și împăratul alergă în grădină, și căută, căută peste tot locul, până dete peste ai doi meri. Merii se scuturaseră de flori, că sub ei parcă ninsese, dar rod nu legaseră.

— De ce nu legau rod, bunico?

— Știu eu?... Dumnezeu știe...

Era așa de cald... așa de bine în poala bunichii... o adiere încetinică îmi răcorea fruntea... norii albi, alunecând pe cerul albastru, mă amțeau... închideam ochii. Ea spunea, spunea înainte, mulgând repede și ușurel firul lung din caierul de in.

— Și se gândi împăratul ce să facă, ce să dreagă ca merii să facă mere. Unii îl sfătuiau ca să-i ude mereu; și i-a udat mereu; alții ziceau să le dea mai mult soare; și împăratul a tăiat toți pomii de jur împrejur. Și merii înfloreau în fitece săptămână, și se scuturau, și rod nu legau. Într-o zi veni la împărat o babă bătrână, bătrână și zbârcită, ca mine de zbârcită, și mică, mică, ca tinede mică...

— Ca moșu de mică?

— Da, ca moșu...

— Atunci nu era mică de tot...

— Așa mică de tot nu era. Și zise împăratului: „Măria-ta, până n-oi mulge un ulcior de lapte de la Zâna Florilor, ce doarme dincolo de Valea Plângerii, într-o câmpie de mușețel, și n-oi uda merii cu laptele ei, merii nu leagă rod. Dar să te păzești, măria-ta, cândădată ce te-or simți florile, încep să se miște, să se bată, și multe se apleacă pe obraji ei, și ea se dășteaptă, că doarme mai ușor ca o pasăre; și vai de cel ce l-o vedea, că-l preface, dupe cum o apuca-o toanele, în buruiună pucioasă or în floare mirositoare, dar d-acolo nu se mai mișcă“...

— Dar ce, ai adormit, flăcăul mamei?

Tresăream.

— A, nu... știu unde ai rămas... la-a-a... Zâna Florilor...

Auzisem prin vis.

Pleoapele-mi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulțumire. Și mă simțeam ușor, ca un fulg plutind pe o apă care curge încet, încetinel, încetișor...

Și bunica spunea, spunea înainte, și fusul sfâr-sfâr pe la urechi, ca un bondar, ca acele cântece din burienile în care adormisem de atâtea ori.

— Și împăratul a încălecat pe calul cel mai bun...

— Cel mai bun... îngânam eu, de frică ca să nu mă fure somnul.

— ... ș-a luat o dăsață cu merinde și a plecaat...

— ... ș-a plecaat...

— Și s-a dus, s-a dus, s-a dus...

— ... s-a dus, s-a dus...

— Până a dat de o pădure mare și întunecoasă...

— ... întunecoasă...

— ... de nu se vedea prin ea. Și acolo și-a legat calul d-un ștejar bătrân, ș-a pus dăsațele căpătâi și a închis ochii ca să se odihnească. Și... pasămite pădurea cânta și vorbea, că era fermecată. Și... cum îi aducea șoaptele de departe, de pe unde ea era ca un fum, împăratul adormi, și dormi, și dormi...

Când m-am dășteptat, bunica isprăvisese caierul. Dar basmul? Cu capul în poala bunichii, niciodată n-am putut asculta un basm întreg. Avea o poală fermecată, și un glas, și un fus cari mă furau pe nesimțite și adormeam fericit sub privirile și zâmbetul ei.

Neghiniță

A fost odată o babă, bătrână, bătrână. Abia zărea de bătrână ce era. Și mâinile îi umblau la ciorap, iar în gândul ei se ruga la Dumnezeu s-o dăruiască cu un copil, că n-avea decât pe unchiașul ei. Și unchiașul, ba la pădure, ba la arie, ba la târg, iar baba sta singură cuc, că toată ziua i-ar fi țiuțit tăcerea în fundul urechilor dacă n-ar fi strănutat și n-ar fi tușit câteodată. Ba uneori, ca să-și mai ție de urât, tot ea vorbea și tot ea răspundea. Și râdea ea de ea, ca și cum ar fi râs ea de altcineva, înșirând ochiurile pe cărlige.

— Ei, ei, ce n-ar plăti un flăcău la bătrânețile noastre!

— Cât, de? cât?

— Îhi, îhi, mult de tot!

— Adică ce, nu te-ai mulțumi și c-o fată mare?

— Ba, ce să zic, bine ar fi și-o fată...

— Da, dar la fată vrea zestre.

— S-ar găsi, că eu și unchiașul avem ce ne trebuie și nu ne trebuie mult, trei coți de pânză albă și câte un coșciug; iar boii moșului, iar plugul moșului, iar casa moșului și a babei, toate ar fi ale fetei.

— Bine, mătușă, bine, da' de unde și fată? Tu nu știi că copacii uscați nu mai dau de la rădăcină?

Și bătrâna începu să râdă și să ofteze: «hi, hi, hi, ooof, of!»

— Ei, toate se întorc, și apele se întorc de la Dumnezeu, numai tinerețile ba. Ce nu e la timp nu mai e niciodată. M-aș mulțumi eu și pe un prichindel de băiat.

— Ba te-ai mulțumi și pe-o codană. Tu să-nșiri, și ea să deșire, tu să cerni, și ea să risipească, tu să pui de mămăligă, și ea să răstoarne căldarea pe foc.

— Dacă e pe-așa, m-aș mulțumi și pe-un copil cât ghemul, numai s-aud în casă “mamă”, că mult e pus-tiu când ușa se închide peste doi bătrâni.

— Da' dacă ar fi mai mic?

— Fie și mai mic. Și bătrâna începu să râdă.

— Ce neroadă!

— Ba neroadă, nu glumă!

— Dar dacă ar fi cât un bob de mazăre? Și tocmai când da bătrâna capul peste cap de răs, odată tresări că, de după ușă, se-auzi un glas ascuțit și înțepat:

— Dar dacă ar fi cât o neghiniță? Bătrâna se uită, se uită și începu să se închine.

— Bine, bine, zise același glas, văd eu că nu-ți trebuie copii... Baba își luă inima în dinți și zise:

— Ba-mi trebuie... da' unde ești... cine ești?

— Cine sunt? Neghiniță, gândul lumii. De mic ce sunt, pătrund în urechile oamenilor și-i ascult cum gândesc. Adineauri eram în urechea ta a dreaptă, apoi am trecut în a stângă, ș-am răs de m-am prăpădit când am văzut ce-ți trec prin minte...

— Ei, aș! Ce mi-a trecut? Nimic!

— Nu e adevărat, răspunse Neghiniță râzând, omul spune mai puțin decât gândește. Dacă nu-ți șopteam eu că copacul uscat nu mai dă de la rădăcină, cine știe ce-ai mai fi spus...

Baba se făcu ca para focului.

— Zău așa... nu te rușina, mamă, nu zău... Așa e omul. Când e mic face nebunii fiindcă e mic; când e la tine-rețe face nebunii fiindcă e tânăr, iar la bătrânețe se gândește la nebunii fiindcă nu le poate face...

Bătrâna pierdu sfiala și răbdarea și se răsti cât putu:

— Neghiniță, ci tacă-ți gura și vin să te vad! Și pe loc se-auzi un țâșt ca de lăcustă și un bâzâit ca de albină. Bătrâna simți pe mână o picătura caldă.

— Iacătă-mă și pe mine!... Biata femeie făcu niște ochi mari cât toate zilele și se miră toată de ce văzu pe

mână, că cerul de i s-ar fi deschis nu s-ar fi minunat mai mult.

Neghiniță era frumos ca o piatră scumpă; și era mic cât o neghină; și avea niște ochișori ca două scânteii albastre, și niște mâini și piciorușe ca niște firișoare de păiajen.

Bătrâna dădu să-l sărute. Neghiniță, țâști pe nas, țâști iar pe mână!

— Încet, mamă, încet, că mă strivești, zise Neghiniță.

— Să te sărut, că-mi umpluși casa cu dragoste când îmi ziseși mamă.

— Încet, să nu mă sorbi. Îl sărută.

— Cum mănânci tu, Neghiniță al maicăi?

— Eu? Eu mă satur din fum. Până acum am mâncat la mese împăratești fără să știe nimeni. Și ce-am mai râs când ceilalți tremurau înaintea împăraților, iar eu mă plimbam prin urechile lor și le aflam gândul.

— Bine o fi de ei, Neghiniță mamă...

— Aș, binele focului! Săracii mor de foame, iar ei mor de mâncare. De săraci e rău că n-au cui să poruncească, și de ei e rău că trebuie să poruncească la mulți. Pe ceilalți oameni când îi minți te iau de guler și te judecă judecată dreaptă; pe ei îi minți și dau din cap; ba și mai și: ei știu că-i minți, și tac, și înghit, și n-au ce face, ca să nu se strice trebile împărăției.

— Da' bine, Neghiniță, ție-ți trebuie un an ca să umbli cât altul umblă într-o zi.

— Da? Ei, nu e așa deloc. Eu mă las pe-o adiere și plutesc ca pe apă, și mă mlădii pe apa vântului ca pe valurile mării. Ba uneori întrec rândunelele ca o săgeată de argint.

— Ce bucurie pe unchiașul meu, zise bătrâna, când o afla că are și el un copil. Deseară o să se îmbete de bucurie.

— Ba e vorbă, răspunse Neghiniță, eu vreau să văd pe tata acuși-acușic!

Și bătrâna, când auzi cuvântul tată, se bucură de bucuria moșului și îi zise:

— Aria moșului este cât vezi cu ochiul de departe, pusă pe-un deal mare și întins. Unde-i vedea șase cai murgi treierând grâu, acolo să te oprești, că dai peste unchiașul babei.

— Iată, plec. Cum îi deschise ușa, Neghiniță se aruncă, cu mâinile întinse și cu piciorușele deschise, într-o undă de adiere. Și se făcu nevăzut, ca un strop de lumină.

Pe drum întâlni o cireadă de vaci. De minunici ce era, se dete afund într-o urmă de vacă și începu să strige:

— Măi văcari, măi, veniți de mă scoateți din inima pământului, că vă fac pe voia gândului!

Văcarii se luară după glas, până deteră peste Neghiniță. Unul, mai rău și mai prost dintre ei, vru să-l strivească și-și repezi călcâiul din băierile inimii. Neghiniță țâști, și sări alătura, iar văcarul, lovind cu sete pământul, își scrinti piciorul și începu să se vaiete. Ceilalți începură cu măciuca și, cum izbeau, rămâneau cu jumăta-tea în mână, iar ailaltă se ducea zbârânăind.

— Să nu vă păziți vacile, cum vă păziți mințile. Cruce lată, minte întunecată, urechi de văcar, urechi de măgar! le zise Neghiniță, și se dădu vântului.

Ajunse la unchiaș. I se sui pe nas, ca să-l vadă mai bine. Unchiașul se bucură, dar nu ca baba, iar Neghiniță se întristă. Dar ca să se-arate grozav, zise unchiașului:

— Nu căta că-s mititel. Calul nu e mai mare ca copilul? și-l încalecă copilul. Bivolul nu e mai mare ca omul? și-l înjugă omul. Munții nu-s mai mari ca oile? și-i pasc turmele. Pământul nu e mai mare ca fierul plugului? și-l despică fierul plugului. Codrul nu e mai mare ca un topor? și-l culcă toporul la pământ. Tu nu ești mai mare ca mine? și te-au ostenit murgii în arie. Ia să vezi cum îi dau eu la arie, fără bici, fără nimic.

Unchiașul, minunat, îl duse la arie. Cum ajunse, Neghiniță sări pe-un cal și începu să strige: “Hi, hăi, hi, hăi!” Ciupește pe unul, ciupește pe altul, caili începură să fugă, dar ce fugă, parc-ar fi avut douăzeci de bice pe șalele lor. Și cum se crucea moșul, iată și un negustor care trecea la scaunul împărăției.

— Moșule, îi zise negustorul, cine mână caili așa de grozav, că eu aud “hi-hăi, hi-hăi” și nu văd pe nimeni!”

— Ei, tată, răspunse bătrânul, m-a dăruit Dumnezeu cu un copil ca o neghină, da’ cu mintea cât zece ca mine și ca d-ta.

Neghiniță opri caili și sări în palma unchiașului. Cum îl văzu negustorul, se gândi să ducă împăratului așa minune.

— Moșule, zise negustorul, îți dau o pungă de bani pe el. Neghiniță, sfâr, în urechea moșului și îi șopti ce să vorbească. Și moșul zise, crezând că de la el zice:

— Tu, care vinzi și cumperi, ai cumpărat vreun suflet pe-o pungă de bani?

— Îți dau... două. Și iar moșul, după Neghiniță:

— Două pungi... pentru un suflet?

— Îți dau... zece. Moșul îngălbeni și zise, iar după șoapta lui Neghiniță:

— Sufletele se dăruiesc Domnului și se vând Necuratului.

— Îți dau... douăzeci! Și moșul, călcând în gura lăcomiei, tăcu, cu toate șoaptele bietului Neghiniță.

Neghiniță văzu lăcomia, da’ tot el șopti moșului::

“Fie!” Și moșul zise:

— Fie! Bătu palmă în palmă cu negustorul. Tocmeala se făcuse. Negustorul plăti și luă pe Neghiniță, vândut de bunăvoie. Negustorul plecă. Neghiniță strigă moșului:

— Moșule, moșule, ai fost să n-ai copii, iar biată babă, da!

Împăratul era la mare și la greu sfat cu toți cărturarii, că bântuia seceta și molima. Și dacă negustorul îi spuse că are un copil ca o neghiniță, împăratul rămase înmărmurit, învățații împărăției căscară ochii mari și se traseră de bărbile lungi.

— Nu se poate, măria-ta, așa ceva nu scrie la carte.

— Ba se poate, zise Neghiniță, sărind pe masa sfatului, că multe se pot și nu stau în cărți; și mult mai multe sunt altfel de cum sunt ticluite din condei. Și după ce se minunară cât se minunară, începu sfatul. Neghiniță se sui pe mâna împăratului, pe umăr, apoi în creștetul capului, și de-acolo zise râzând:

— Învață, măria-ta, că cei mai mici sunt cei mai mari. Împăratul, cam de voie, cam de nevoie, răspunse:

— Așa e, Neghiniță, așa e. Iar cărturarii își deteră ghies pe sub masă și plecară ochii în jos. Împăratul porunci să-i toarne lui Neghiniță o casă cu zece caturi, cât o nucă de mare, toată din aur-lamur și împodobită cu pietre scumpe.

Neghiniță rămase la sfat și se pierdu din ochii tuturor, numai ca să se ție de năzdrăvăni. Și, încet-încet, pâși-pâși, până intră în urechea învățatului care căuta în stele cu ocheanele. Acolo ascultă ce ascultă, și înțelese că acest vestit cărturar, în loc să se gândească la sfat, se gândea că împăratul are nasul cam mare. Se duse binișor și intră în urechea cărturarului care zicea că știe măruntaiele omului și leacurile bolilor. Asta se gândea nu la sfat, ci că-i plăcea inelul împăratului. Așa află, pe rând, că unul se gândea la o cucoană frumoasă, că altul se gândea cam ce lingușeală să cârpească împăratului, altul că ce n-ar da el pentru o sticlă de vin, altul că bine e să fii împărat, altul că împăratul e om ca toți oamenii, numai unul, cu fruntea cât toate zilele, asculta cuvintele și întrebările împăratului.

Neghiniță, cum află gândul tuturor, zbughi în urechea împăratului și îi șopti tot, din fir până în ață. Împăratul, crezând că singur, el de la el, a citit în mințile lor, se mânie foc și le zise:

— Ei, tu, care cați în stele, ți-ai făcut ochii ochean și-mi vezi nasul cât un buștean. Astfel ți-e gândul la sfatul domnesc?

Cărturarul se cutremură și dădu în genunchi, cerând iertare.

— Tu, se răsti împăratul către doctor, dacă ai avea inelul meu, ai omorî mai puțini oameni?

Doctorul se cutremură și dădu și el în genunchi.

— Tu, zise împăratul necăjit ălorlalți, te gândești la secături și nu vezi că ești cu un picior în groapă; tu îți pregătești limba ca să mă minți; tu crezi că într-o sticlă cu vin este mai mult duh decât în capul meu; tu nu știi că un învățat pe scaunul domniei ar face mai multe boroboate ca un neghiob; tu te pricepi că împăratul e om ca toți oamenii, da' nu te gândești că învățații sunt ca neoamenii; iar tu abia te ții să nu caști o gură cât să înghiți împărăția toată; numai ție ți-e mîntea la sfatul domnesc.

Cu toții căzură în genunchi.

— Acum ce să le fac, zise împăratul mânios, să le tai capul? Cărturarii muriră și înviară, iar Neghiniță, care se suise în creștetul împăratului:

— Ferit-a Dumnezeu, măria-ta, fără învățați cine să mintă lumea?

— Să nu fie decât adevărul pe lume!

— Ferit-a Dumnezeu! Ce-ai face chiar măria-ta fără minciună? Apoi măria-ta ți-ai făcut socoteala vieții? Mai multe ceasuri ai mâncat, ai dormit, ai vânat, ți-ai socotit cazanele cu bani, ai petrecut, ba cu lumină-ția-sa împărăteasa, ba și fără ea, decât te-ai necăjit cu trebile și cu nevoile împărăției. Cum ai sta măria-ta pe scaunul lumii când lumea ar afla adevărul?

Împăratul zâmbi, cu ciudă, nu e vorbă, dar zâmbi ca să dreagă treaba și îi iertă pe toți. Văzând însă că cel din urmă cărturar, care se gândise la sfat, tremura mereu, îi zise:

— Ei, dar tu, cel mai cuminte, de ce tremuri?

— Măria-ta, zise bietul bătrân, mai bine să spun și eu decât să aflî măriia-ta. Iată, socotesc că nu știu nimic și tot mă gândesc că mi-e leafa prea mică.

Împăratul râse cu poftă și-i făgădui o leafă mai mare, apoi sparse sfatul cărturarilor și plecă cu Neghiniță în creștetul capului, nedumirit de cum ghicise gândurile tuturor.

Împărăteasa și cuconii ei, văzând pe Neghiniță, se minunară, dar, când aflară că împăratul, la vreme de bătrânețe, ghicește gândurile oamenilor, se cruciră și tot nu le venea să creadă.

— Împărate, zise împărăteasa, zău așa, ghicește-mi și mie un gând.

— Să vedem, răspunse împăratul. Împărăteasa se gândi și începu să râdă... Neghiniță o zbughise în urechea împărătesei și-i aflase gândul: «Că ce bine-ar fi să mai fie o dată împăratul tânăr!» Și într-o clipă intră în urechea dreaptă a împăratului, și șopa-șopa-șopa. Împăratul – pace! Împărăteasa râdea și zicea:

— Vezi că nu ghicești? vezi? Pasămite, împăratul era cam tare de urechea dreaptă. Neghiniță înțelese, și țâști în urechea stângă, și iar șopa-șopa.

Împăratul se luminează la față, dădu din cap, râse cu hote și zise:

— Ei... împărăteasă, împărăteasă... da' tot muiere! De, bine te gândiși tu, da' nu se poate...

Împărăteasa se rușină, plecă ochii în jos și se gândi: “Dar dacă o ghici și la ce m-oi fi gândit înainte, intru în pământ! De câte ori n-am dat dracului sfaturile împărăției când nu se mai isprăveau până după miezul nopții.”

În sfârșit, ce-i veni lui Neghiniță, vru să râdă și de împărat; și își zise într-o bună dimineată: «Vezi ce e omul! Spune-i orice, spune-i mereu același lucru... omul crede, că omul e prost. Ce nu crede întâi crede mai pe urmă. Am să-i fac una și bună împăratului, să-l las fără sftencii cei credincioși și să-l încurc cu nebunii.»

Împăratul, de umbla în fruntea oștilor, de sta la sfat mare, de se culca, de se scula, de mânca, de-și mângâia cuconii, un gând nu-l mai slăbea: «Nu vezi, omule de Dumnezeu, că ți-au îmbătrânit sftencii și împărăția merge rău?»

Pasămite, Neghiniță îi intrase într-o ureche. Azi așa, mâine așa, până nu mai avu încotro. Sparse sfatul cel vechi și chemă altul nou.

Tot unu și unu!

Cum veniră, cum aruncară pe bietul împărat din scaunul neamului lui...

— Acu să-l vedem! zise împielitatul de Neghiniță.

Împăratul ieși plângând din cetate. Neghiniță, sus pe umărul lui.

— De ce plângi, măria-ta? ține-ți firea, nu fi muiere.

— Ei, ei, Neghiniță, cum să nu plâng?! Unde mi-e toiajul împărătesc?

— Ci taci, măria-ta! Ia taie un corn și fă-ți, colea, o cârjă. Buzduganul e greu la bătrânețe, te doboară. Cârja te sprijină.

— Ei, ei, Neghiniță, unde mi-e scaunul împărătesc pe care au stat atâția moși-strămoși ai mei?

— Ci taci, măria-ta! Întinde-te colea, pe fânul înflorit și moale, și să-mi spui drept care e mai dulce la oase? Scaunul cu scumpetea, sau fânul cu frumusețea?

— I, i, Neghiniță, unde mi-e coroana cu stemele și cu luminile?

— Ci taci, măria-ta! Pune foaie lată de lipan pe deasupra pletelor albe și spune-mi drept, care e mai ușoară, coroana cu grijile sau lipanul cu umbrele?

— Așa o fi, Neghiniță, mai zise împăratul, oftând tocmai din băierile inimii, așa o fi, se potrivește ș-așa, fiindcă știi tu să le potrivești, dar când mă gândesc în ce slavă eram ieri... îmi vine să scald tot pământul cu lacrimile mele!

— Ci taci, măria-ta! Adică ce slăvire? Toată viața, ba războaie, ba sfaturi, ba taie capul unuia, ba întinde la bice pe altul, ba citește jalbele, ba ascultă păsurile, ba câte și mai câte, și mai multe fără să vrei de câte pe vrute. Mărire să fi fost asta? Dar ia gândește-te măria-ta că un supus era supusul măriei-tale ș-avea un stăpân, iar măria-ta, purtând grija tuturor, erai sluga tuturor. Vezi, de-aia măria-ta ai fost cel mai slugă, cel mai nevolnic din toată împărăția. Curată socoteală: erai împărat, nu om; acum ești om, nu împărat. Și ești mai mare, că unde-ți spune gândul, acolo te duc picioarele. Ș-apoi, cine știe? Socotești măria-ta că boierii pot ceva fără prostime? Să ceară prostimea pe vechii lor împărat... și să vezi măria-ta...

Se mai îmbună împăratul la cuvântul lui Neghiniță și se duse, în cruciș și în curmeziș, în toată împărăția, c-o foaie de lipan pe cap și sprijinit pe-o cârjă de corn. Și de ce vedea se minuna și întreba pe Neghiniță:

— Neghiniță, de ce-l bat pe ăla, de răcnește ca din gură de șarpe?

— Fiindcă împăratul e surd și n-aude, răspunse Neghiniță.

— Neghiniță, de ce-or fi atâția oameni goi și desculți?

— Fiindcă împăratul e orb și nu vede.

— Neghiniță, de ce bătrânul ăla s-o fi muncind să roadă în gingii o cojiță uscată?

— Fiindcă împăratul mănâncă prea mult.

— Neghiniță, de ce-o munci unii și noaptea, de dau pe brânci?

— Ca să doarmă împăratul și ziua, de i-o veni poftă.

— Neghiniță, atunci de ce să vie pe scaunul meu un împărat și surd, și orb, și lacom, și somnoros?

— Ei, poi, înainte de-a fi împărat, vedea, auzea, muncea, cumpătat la mâncare și la băutură.

Bietul pribeag stătu pe gânduri, în mijlocul unui oraș mare, mare și zise:

— I, i, Neghiniță, mult cuvânt ai! Acum s-ajung împărat, și aș ști eu să fac cum e bine.

Și, ca din senin, abia sfârșise vorba de pe urmă, ș-auzi o gălăgie, un vaiet, o duduitoră, că parcă se cutremura pământul. Când colo, ce să fie? Ștafetă mare. Niște voinici, cu sulite lungi, aduceau vestea că norodul a băgat la dubă pe împăratul ăl nou, cu sfetnici cu tot, și că cheamă iarăși pe adevăratul împărat. Cum auzi bătrânul, zise voinicilor:

— Stați, că eu sunt! Și-l cunoscără toți, și îi deteră în genunchi. Iar Neghiniță, de colo, de pe umăr:

— Măria-ta, mai vezi, mai auzi, ori ți s-a făcut foame și-ți vine să dormi?

La toate vine rîndul, după cum se întoarce roata, că de-aia e roată, să se întoarcă, iar nu să stea locului.

Și-i veni rîndul și lui Neghiniță, gândul lumii.

Într-o zi vru să glumească cu împăratul, să mai facă vreo drăcie. Îi intră în urechea dreaptă, crezând că e în a stîngă. Cu stînga n-auzea de loc. “Nu face nimic. Mi-e lene să mă mut, se gândi Neghiniță. În loc să șoptesc, voi striga.» Și începu să strige din toate puterile în urechea cu care împăratul auzea de minune.

— Un împărat dacă n-a ști el de la el adevărul, nu-l mai află de la nimeni!

Împăratul, auzind acest glas tare în fundul urechii, îi zvâcni inima și-și trase o palma cât putu peste ureche, zicând:

— Iiii, să știi că ce credeam eu că-mi trece prin minte era numai în ureche!

Și când își scutură urechea în podul palmei... Neghiniță căzu leșinat...

— Tu mi-ai fost? Tu m-ai făcut să cad din scaunul împărăției? Bine! Am eu ac de cojocul tău!

Împăratul, înfuriat, porunci să-l lege de gât cu un fir lung de mătase și-l coborî de-l îneacă în puțul din curtea domnească.

Așa sfârși bietul Neghiniță.

Hagi-Tudose

Dincolo de „Crucea de piatră”, de-a stânga Șoselei Vitanului, se ridică biserica „Sfânta Troița”. Mândrețe de biserică. Ce zugrăveli, pe dinăuntru și pe dinafară, cum arar se mai pomenesc numai la bisericile din vechime. Dar de ascuți la troițeni, mai cu seamă la cei bătrâni, te apucă ametelele când încep ei să-și ridice biserica în slava cerului. Mă rog, nu au atâtea degete la amândouă mâinile câte minuni se află în sfântul locaș. Și când se încurcă, se fac foc bătrânii troițeni; ba își mușcă degetele la numărătoare, căci iată, cum au apucat ei să numere minunile: ridică amândouă mâinile în dreptul ochilor, ți le vâră sub nas cu degetele răsfirate, apoi la fiecă zice „una la mână” și moaie câte un deget în gură. La înfierbânțea, uită că degetele sunt ale lor, și le mușcă, și vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă și cearta în gâlceavă. Cum să cază ei la învoială?... Fiecare vrea să laude și să numere numai cum vrea el, iar nu cum laudă și numără ceilalți.

De cumva nu ești din partea locului, trei-patru bătrâni – care de obicei ascultă, cu gurile căscate și cu șepcile pe ceafă, la cântecele copiilor din școala vestitului dascăl Nicuță cum te-or zări, te simt, ca niște copoi, că ești străin, că n-ai mai văzut biserica lor. Își freacă mâinile; tușesc; își dreg glasul; apoi, rara-rara, cu niște pași lungi și semeți, îți ies înainte, îți caută prilej de vorbă, toți cu aceleași cuvinte, cu aceeași tărăgănire de glas și cu capul dat pe spate:

— Ei, flăcăule, de pe unde?... Ce vânturi?... Pe la noi... ai?... Și de ce?... Ce zici de biserica noastră?... Nu, mă rog, ce crezi d-ta, că n-o să-ți tăiem capul...

De te împinge păcatul să spui ceva de sfinții uscați și drepti – unii cu sulițe, alții cu paloșe, unii călări,

alții pe jos și cu mâinile așa de încrucișate pe piept, că palmele le ies afară din trup – pe loc bătrânii își ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă roșie și-ți suflă cuvântul din vârful limbii:

— Ei, puișorule, mai sunt zugravi, grozavi de tot... Am văzut și noi... am prea văzut cum o dau în păgânește și-ți toarnă la sfinți cu ochi de om, cu mâni și picioare ca și ale noastre... Da' de, vezi d-ta, sfinții ăștia, așa cum i-am apucat noi, de când am deschis ochii, sunt adevărat sfinți. Voi, tinerii de astăzi, la legi umblați cu șoalda, la scris cu șoalda și la sfinți tot cu șoalda...!

II

Așa m-au judecat și pe mine, și n-oi mai uita mai ales ochii mici și vârgați ai ctitorului, care-mi tălmăcea zugrăvelile, înfigând degetul arătător asupra sfinților și oftând parcă ar fi voit să plângă vremile apuse și credințele de odinioară.

Erau patru. Trei – cu giubele lungi, cu șepci cu cozo-roace de lac, crăpate și șterse de lustru. Jupân Hagiul purta pe umeri o scurteică de elastic, galbenă, spălăcită, pătată de untdelemn și picată cu ceară.

Ctitorul vorbea mereu, iar ceilalți trei îmi râdeau în obraz, ca și cum mi-ar fi spus: „Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul nostru, c-a văzut multe ș-a pățit și mai multe”...

— Uite, îmi zicea ctitorul mâniat, ce poftești? Nu-ți place Sfântul Gheorghe? Ce vitejește stă pe cal! Și cum omoară balaurul spurcat, parcă ar ucide un vierme, nici nu se sinchisește. Iacă și mucenicul Mina cum își bate joc de Necuratul. Dar capul arhierelui Nicolae... ce mândrețe, ce curățel și frumos bătrân! Ei, nenișorule, o să trăiți, și cu d-alde astea n-o să vă mai întâlniți! În ziua de astăzi?... vardie națională cu cozi de cocoș muiate în băcan... și barabance... și triu-liu-liu-triu-triu... la dreapta... la stânga... dreeeepti!... Iar sfintele locașuri... rușine!

Ctitorul abia răsufla, roșu ca para focului. Mă hotărâsem să tac. În ușa amvonului: draci cu gheare de trei ori mai lungi ca degetele, oameni cu părul vulvoi, îngeri slabi și lungi și, mai presus de toți, bunul Dumnezeu, pe nori cenușii, rotocolit cu un curcubeu. Ctitorul nu se mai putu stăpâni. Ridică mâinile. Mânecele i s-adunară în umeri și încep, ascuțindu-și glasul:

— Nu vezi cum s-agață dimonii de talerul dreptilor, dar ei tot mai sus, tot mai sus la cântar, căci o faptă bună ridică de la pământ doi draci și mai bine... Nu vezi că ăștia-și apasă degetul pe un șir de oameni dezbrăcați și albi ca varul, cari o porniseră spre rai – au fost buni, milostivi, și n-au râvnit la ale altuia, și n-au zavistit, și n-au furat, și n-au luat numele Domnului în deșert, și n-au avut nouă băieri la pungă, ca în ziua de azi...

Hagiul plecă capul în jos, strângându-și poalele scurteicii.

Doi din bătrâni iar zâmbiră și iar înțeleseră cu zâmbetul lor șiret: „Bine mai vorbește ctitorul! Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul, că te face puzderie!”

— Iacă, urmă ctitorul, iacă și bogații nemilostivi cum se duc în focul ghenii cu sacii în spinare, deșelați de aur și de argint!

Hagiul tuși, trase cozorocul șepcii pe ochi și întoarse spatele „judecății d-apoi”.

— Strângeți-vă vouă comori în ceruri... strigă ctitorul, amenințând cu pumnul pe bogații nemilostivi, cari să duceau liniștiți în iad... strângeți-vă vouă comori în ceruri, căci mai lesne va trece funia corăbiei prin urechile acului decât bogatul în împărăția cerurilor! Ctitorul rămăsese cu pumnul încleștat asupra zidului; ceilalți doi își descoperiră capul, își făcură cruce,

îngânând: „Doamne, Doamne, mare și milostiv ești, Doamne!”

Jupân Hagiul o șterse binișor-binișor și se făcu nevăzut.

— Fugi Hagiul... fugi... Nu-i vine la socoteală, – începu iar ctitorul – nu dă un sfaț la cutia bisericii (ctitorul ținea mult la cutia bisericii), și acasă – nomol de galbeni bătuți și ferecați! Îngroapă mereu cazanele, și n-are decât o nepoată, pripășită pe lângă dânsul de când a plecat la hagiâlăc, ca să-i păzească coștoroaba. Și nu mărită fată mare, nu sleiește un puț, nu dăruiește un crâmpei de salbă iconostasului unde se miruiește, caiafa de el!

Și vorba se încinse ca focul.

— Să dea Hagiul?... Hagiul să dea?...

— Dar nu l-ați văzut cum mișună prin cârciumi și băcănii? zise ctitorul. Intră într-una, ia binișor o măslină, o aduce la gură și-o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă... „E, cum dai măslinile, dragă cutare?...” „Atât”... „Scump, scump de tot la așa vremuri. Vremuri grele!” Și pleacă... Intră peste drum. Șterpelește icrele de cosac. Rupe o bucățică, îi face vânt. Pleasc, pleasc... „Cum petreceți icrele?”... „Atât”... „Scump, scump. Vremuri grele!” Și pleacă... Se duce la pastramagiul din colț. „Ia să vedem, vericule, cum ți-e marfa, că nu mai dau pe la cutare”... Ia o feliuță, îi face de petrecanie. „Cum o dați?” „Pe parale și atât.” „Aș, v-ați scumpit de tot! S-au dus vremurile alea... Vremuri grele!” Și pleacă. Îi e sete. Intră într-o bragagerie. „Ei... să gust... ce bașbuzuc aveți?” Suge un fund de tinichea, ghiorț, ghiorț, ghiorț. „Zeamă de aguridă. Cin’ s-o bea? Cin’ s-o plătească? Vremuri”... Și pleacă. Așa mănâncă și se răcorește, și pe el îl dau banii afară din casă.

Și bătrânii – hi-hi, ho-ho, hi-hi – râd cu lacrimi, năpustindu-se în vorbă, care mai de care mai șiret la

cuvânt și mai subțire la coada ochilor, răsucindu-și stropii de mustăți, întorși ca niște colți albi împotriva nasului.

— Carâmbii cizmelor?... De când era flăcău...

— I se scâlcie tocurele?... Le bate singur câteva flecuri...

— Pe mine, de câte ori mă vede: „Dă-mi o pustie de țigară, că-mi uitai păpușa acasă”.

— Aș! ce-a uitat acasă?... Bea peliniță. O adună vara, o usucă, o freacă în mâni și-o așează în lacră. Bea toată iarna și tușește să-și dea sufletul.

— Da' v-ați uitat pe sub scurteica Hagiului? zise citorul, râzând și ciupindu-și mustățile. Nu?... Bine... Să vă spui eu... Într-o zi, după slujbă, stam de vorbă... mai mulți inși și câteva cocoane. Hagiul se uitase într-un jeț... Pândea o prescură. Paracliserul, un drac și jumătate, îi arătă, jos, înaintea noastră, o firfircă de paispre'ce și-i zise: „Jupân Hagiule, mi se pare că dumitale ți-a căzut la miruială”. Hagiul sări în capul oaselor. Se apropie de firfircă. O țintui cu ochii, că să-i fi dat cu piciorul n-ai fi mutat-o din loc. Întinse mâna... Când se aplecă de jumătate, pe noi, din spatele lui, bărbați și cocoane, ne bufni un râs strașnic, și râzi, și râzi... Hagiul își uitase acasă turul pantalonilor... De râsul nostru, neîndrăznind să se aplece până la firfircă, se uită lung la dânsa și, cu lacrămile în ochi, ieși din biserică, mormăind: „A mea era!... era a mea!” Paracliserul știa de la nepoata Hagiului că Hagiul de zece ani taie din turul pantalonilor ca să-i cârpească pe unde se cosesc. Scurteica fusese încă p-atât de lungă, dar o scurtase mereu din poale, ca să încâputeze mânecile.

III

Fum pe coșul Hagiului nu s-a pomenit. Ridice viscolul nămeții până la streșini. Apele să înghețe tun. Treba lor! Hagiul nu vrea să știe de crapă pietrele la gerul

Bobotezei, nici dacă în iulie turbează câinii de căldură.
Iarna tremură, vara gâfâie.

Toată viața lui, de câte ori nepoată-sa – trăind aciolată pe lângă dânsul – îi pomenea, la Crăciun, să taie și ei un porc, ca tot creștinul, bătrânul răspundea:

— Îmi face rău, nepoată, s-aud guițând... Îmi face rău... c-așa sunt eu... milos...

— Cumpără-l, nene, tăiat gata.

Dacă așa îl aducea din cuvânt Leana, înghițind în sec, cu gândul la șorici, bătrânul răspundea liniștit:

— Un porc... carne multă... Se strică... Două guri suntem...

Venea Paștele.

— Nene, să înroșim și noi ouă...

— Ce prostie!... Ouă roșii?... Nu e mai bine să le mănânci proaspete?... Ouă roșii, ouă stătute...

— Să roșim puțințele.

— De roșim puțințele, ardem focul degeaba, cum-părăm d-a surda băcanul... Cheltuială zadarnică...

Vremuri grele!

— Da... o ciozvărtă de miel...

— Miel?... Ce fel miel?... Cum miel?... Miroase a oaie...

Paștele prea e în vară...

— Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi că plouă și fulguiește?!...

— Ei, fulguiește, fulguiește... tu nu vezi că nu ține? Unde ține? Cum cade, se topește... Eu mor de căldură... Uf!... uf!...

— Și eu mor de frig...

— Mori de frig... crăpi!... Așa te-am pomenit... Iacommă... nemulțumitoare!

Leana tace și înghite în sec. E săracă. N-are pe nimeni. Tace, că bătrânul, de se mânie, strigă, trânteste ușile, apoi se aruncă în pat și se vaietă până la miezul nopții, uitând să-i dea și de pâine.

De mic copil Hagiul fusese copil cuminte și așezat. Nu i s-auzea gurița, nici pașii. Nu rupea pantofii. Nu-și hărtănea rochița. Pe ce punea mâna punea bine. Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi.

— De când eram d-o șchioapă pricepusem lumea, le zicea el. Înțelesesem bine de tot că o cârpă din gunoi este o muncă de om pe care te faci stăpân dacă o pui deoparte. Și dacă mama îmi dădea un ban de trei ca să-mi iau un simit, eu mă uitam în ghiozdan: de aveam felia de pâine, sănătate bună, aveam ce mânca. Nu te saturi cu pâine? Ce-ți trebuie simiți? Și puneam banul bine. Și un ban peste altul fac doi, peste doi dacă pui altul, fac trei... Râdeți voi... râdeți... Da', vânturați banii în mâni și veți simți ce răcoare ține când vă e cald, și ce cald când vă e frig. E destul să te gândești ce poți face cu banii, ca să și guști bucuria lucrului pe care nu l-ai cumpărat. Ai simțit bucuria?... De ce să-l mai cumperi?... Râdeți voi, râdeți... Ce lucru poate fi mai luminat ca un jeratic de galbeni întinși pe o masă?... Voi râdeți... râdeți cu hohote... Niște risipitori... În viața voastră n-o să gustați adevărata bucurie...

Într-o zi, o calfă, văzându-l cum tremură și cum i s-aprind ochii când vorbește de bani, i-a zis în glumă:

— Strângi tu, băiete, strângi, și într-o zi... fiut... fiut... p-aci l-e drumul... și ia-i de unde nu-s... Tudose, la așa nelegiuire, s-a ridicat în vârful picioarelor, a încleștat pumnii, i-a adus la gură și a strigat, închizând ochii:

— Numai de veți vârî tot pământul în buzunar... numai atunci veți fura și banii mei!... Așa să știți!... Așa!... Că n-am bani... N-am chioară lăascaie... P-așa vremuri nu poți să ai...

În sfârșit, Tudose muncea; strângea; nu bea; nu ochea prin mahala; mânca pâine cu bragă. După zece ani,

ajuns la parte, după alți cinci, tovarăș pe din două cu stăpânul său.

În primii ani de tovărășie slăbise, îngălbenise, îmbătrânise la 30 de ani. De frică și de griji, bolea pe picioare. Fostul său stăpân îl luă la masă la el ca să-l mai îndrepte. Și ce frumos mânca! Oscior peste oscior și nimic pe oscior.

Se mai întremase. Erau cu toții pe iarbă verde, sărbătorind și udând cu pelin ziua de întâi mai. Jupânul i-aduse vorba:

— Tudose, nu vrei tu să-ți găsec o fată bună, de treabă, cu ceva zestre? Ei, și știi, un copil, doi, ai pentru ce trăi.

— Nu se poate, jupâne, nu se poate! Femeia, copiii cer demâncare, vesminte, învățătură... și n-am de unde... Ce bruma am sunt în negoț, și banul din negoț este al oricui ar voi să te înșele.

— Tudose, băiete, nu vorbi cu păcat, să nu vorbești într-un ceas rău.

Ceas rău? Își strânse fermeneaua la piept, apoi mormăi pe gânduri:

— Nu se poate, jupâne... copiii cer pâine, îmbrăcăminte, învățătură, și femeia... rochii... plimbare... scurteică de tibet... fuste în gherghef... Nu se poate, jupâne... să mă crezi că nu!...

IV

Oh! ce fericire pe Hagiul când rămase singur stăpân în prăvălie! În prima zi l-apucă căldurile. Obrajii îi ardeau; capul i se încinsese; ochii îl usturau. La ceas, la ceas, ieșea din prăvălie s-o privească pe dinafară. Îi da târcoale. Îi cerceta încăperile și zidurile cu d-amăruntul. Se ridica în vârful picioarelor ca să-și arunce privirile până peste acoperișul ei. Prăvălia?... Era copilașul rumen și frumos. El? Părintele fericit că are pe cine mângâia. Prăvălia? Femeia fermecătoare. El?

El, nebunul care-i da în genunchi, cu ochii închiși și cu inima speriată.

I s-a izbândit visul, singurul vis pe lume! A rămas singur. Ale lui sunt sculurile, jurubițele și ghemurile de găitane; ale lui războaiele, rodanele și maldărele de lână; numai el singur deschide tejgheaua; numai el singur tocmește, face prețul și primește, numai în mâna lui, banii frumoși și rotunzi.

În prima seară, zăvorând ușile și obloanele, ochii îi jucară în toate părțile, muștrând pe ucenici la fitece mișcare.

— Încet, încet, încetinel, că ușile nu sunt de fier!

— Ia seama, trândavule, să nu spargi geamurile, că nu sunt de fier!

— Nu trânti obloanele, ponivosule, că nu sunt de fier!

— Încet, încet cu lacătele, mototolule, că nu sunt... și dacă sunt?... au broască, au meșteșug, costă parale!

De zece ori se întoarse din drum ca să mai privească o dată, încă o dată, prăvălia. La urmă o privi lung, îi surâse, i se umplu ochii de lacrimi și plecă, mormăind:

— Mititica... tristă și ea... cu obloanele în jos, cu ușa închisă... ca un om care a închis ochii!... Se crapă de ziuă?... Face ochii mari, cât geamurile ei, și parcă vorbește, momind pe trecători să intre, să-i dea o bună-ziuă și să-i târguiască câte ceva... Lingușitoarea... Cu capul în jos, ciulind mustățile, ștergându-și sudoarea de pe frunte, iuțind și muind pașii, mestecând și tușind, se duce acasă. Vorbește. Se vede în luptă cu ceilalți: cu ucenicii, cu calfele, cu mușteriii mărunți și cu toptangiii. La unii surâde, unora le strânge mâna, cu alții se ceartă, la urmă se împacă cu toți, îi atrage, îi momeste, îi înșeală.

Obosit, ajunge acasă.

La răspântia din care se desface drumul înspre Calea Vergului, se pitulește căsuța Hagiului, în mijlocul unei grădini stufoase.

Deschide ușa tinzii; o încuie grabnic; intră într-o odaie mică și întunecoasă; aprinde o lumânare de seu; se așează pe pat; își ia capul în mâni și-și reazemă coatele de genunchi.

Păreții sunt cojiți și galbeni; grinzile tavanului, negre și prăfuite; icoanele, cu sfinți șterși; patul de scânduri, acoperit cu o pătură lăptoasă, vărgată cu alb și vișiniu. Două perne de paie la perete și una de lână îmbrăcată într-o față soioasă. Pe jos, pardoseală de cărămizi reci. Odaie tristă, întunecoasă, un mormânt pe ai cărui ochi de geam, ca un sfert de hârtie, țar fi frică să privești, de frică să nu vezi morții odihnindu-se cu fețele în sus.

Hagiul tresări și suflă în lumânare.

— Costă parale. Mă gândesc eu și pe întuneric. Oh! Doamne, Doamne, ce bun ești, ce înțelept ești! De n-ar fi soare, câte lumânări mi-ar trebui să arz ziua în prăvălie!... Ce cheltuială!...

Abia se lungi în pat, și gândurile începură, întâi blânde, prietenoase, și-apoi îndoielnice, posomorâte.

Bine că a rămas singur stăpân în prăvălie! Jupânul era bun, era cinstit, da' de... două chei la o teighea... două mâni în parale... douăzeci de degete în firfirici... patru buzunare și două socoteli... Cine știe!... Din greșeală... bani sunt mici... ușor îți scapă printre degete... ba în buzunar... în pungă... în căptușeala hainei... Stăpânul său era bun, era cinstit, dar ierta de multe ori pe calfe, pe simbriași, pe ucenici, când rupeau și spărgeau prin prăvălie. Venea un cerșetor, doi, douăzeci: „Să le dăm, că avem copii”. Da, dar el n-avea copii. Da, dar jumătate din acei bani aruncați era munca lui, erau banii lui, erau mângâierea și fericirea lui. Unde pui hainele pe cari i le cumpăra cu d-a sila, lumânările de Paște, discurile, miruiala, căci îl ducea de guler la biserică... dar cutia bisericii, de care îi era spaimă... Socoteală limpede: masa, creditul și numele stăpânului său pro-

duceau mai puțin ca mila stăpânului, hainele pentru masa stăpânului, evlavia stăpânului și nepriceperea stăpânului la vânzarea găitanului.

Hagiul se rostogolește în pat. Prea e fericit. Nu poate dormi. Râde și oftează. E deștept și visează. Ce vis! De nu s-ar sfârși! Dacă aci, în zăduf și întuneric, ar sta în picioare, și banii ar crește, ca o revărsare de apă, de la tălpi în sus până peste creștetul capului... Oh! ce fericit ar fi Hagiul! Înainte să-și dea sufletul, ar vedea fața și vecinicia lui Dumnezeu. Moartea să aibă coasă de aur, el și-ar înfige amândouă mâinile în tăișul ei!

Picături de ploaie bat în geamurile Hagiului. Hagiul tresare. Nimeni. Se șterge pe frunte de nădușea-lă. Răsufală greu, ca p-un suiș de deal c-o povară în spinare. Îi bate inima: visul unei morți fericite i s-a prefăcut într-o viață de spaimă. Picături grele izbesc în geamuri. Gândul că ar putea să-l jefuiască cineva îl face să sară din pat. Aprinde lumânarea. E galben ca ceara. Părul, nepieptănat și lung, i-atârână în vițioane pe ceafă și pe frunte. Se uită la icoane. Se închină. Și-aduce aminte de Dumnezeu. Firește că se gândește la el! Se gândește că suferă pe pământ din cauza leneșilor și a tâlharilor. Lui nu i-ar fura o bășică cu zece mii de galbeni, îngropați sub cărămizile de supat, ci l-ar fura de zece mii de ori, i-ar fura sufletul turnat în fitece galben. El niciodată n-a priceput ce este zece, o sută, o mie. Astea sunt vorbe, sunt numere pe răboj ori pe hârtie. În zece galbeni este inima lui de zece ori; într-o sută, inima lui de o sută de ori; într-o mie, inima lui de o mie de ori. În zece mii, el nu vede un purcoi de galbeni, ci zece mii de copii ai lui, fiecare cu chipul și cu viața lui. Iacă de ce se gândește la Dumnezeu.

— S-aprind candela, deși Milostivul ar trebui să vază și pe întuneric! zise Hagiul și se ridică, tremurând, în dreptul icoanelor.

Scoase binișor paharul din candelă; îl puse pe pat; stoarse și îndreptă firul de iască; turnă în păhărelul murdar untdelemn dintr-un urcior; măsură cu ochii roata untdelemnului...

— Un deșt de untdelemn!... un deșt!... e prea mult... risipă... se revarsă de ziuă... Cum o să mai vadă atotștiutorul o limbuliță gălbuie când soarele o potopi lumea cu lumina lui?...

Puse paharul pe un taler de pământ și turnă apă. Untdelemnul se scurse în taler, rămâind în pahar un rotocol d-o muchie de cuțit.

Se vârî în pătură. Candela sfârâi și trosni. Hagiul, amețit, mormăi în mustăți:

— De ce-o fi trosnind? Semn rău! Am turnat destul untdelemn... De ce-o fi trosnind?... De nu mi-ar arde prăvălia!...

V

Așa petrecu viața Hagiul până la bătrânețe. Un șir necurmat de chinuri fericite, nebăgând nimic în el, nepunând nimic pe el. Fără foc; fără fiertură; neiubind pe nimeni; tresărind când umbra i se încurca în picioare; închizându-se ziua cu zăvorul în casă; robotind nopțile în odaie cu o lumânare de seu în mână, ca o stafie uscată.

La bătrânețe, găitănăria nu mai mergea. Desfăcu prăvălia. Vându tot.

— M-am ales și eu c-o pâine, după o muncă câinească de la opt și până la șaiszeci de ani.

Dar în acest bătrân, pentru care prietenii, copiii și nevasta erau banii agonisiți și ascunși, un singur gând, mai presus de orice, îi turbura fericirea:

— Dumnezeu vede toate... plătește toate. Vede toate!... Cum vede?... N-am furat pe nimeni... N-am luat banul nimănui!

„Vede toate, plătește toate”. Icoanele și vorbele din biserică i se deșteptau în minte. Ce strică bogatul nemi-

lostiv dacă nu fură și nu bate pe nimeni? Dacă bogații ar da în fiecare zi la săraci, săracii s-ar îmbogăți și bogații ar săraci. În ce ar fi D-zeu mai câștigat? Trupul lui n-a vroit femeie; buzele lui n-au avut copil de sărutat; pânțelele lui n-au pofțit la mâncări grase, și o vecinicie toată să nu vază fața luminoasă a idolului său?

Într-o zi bătrânul, nemaiputând răbda aceste gânduri, s-a hotărât:

— Da, da, am să mă iau bine cu Dum... Să văd locurile sfinte! Ce jertfă ar putea întrece jertfa mea?

Locurile sfinte... lemn sfânt... cei cari nu se duc... se poate vinde lemnul sfânt... p-acolo toate pădurile trebuie să fie sfinte...

Și bătrânul s-a dus la hagialâc și s-a întors aghios – „hagiu” – sfânt, dar mai soios de cum plecase.

Și tuturor, de câte ori îl întreba cum e p-acolo, strecura vorba de minunile lemnului sfânt. Văzuse el, cu ochii lui, leproși vindecați cu lemn sfânt. Le atingeau rănilor cu o bucățică mică, mititică, de lemn, și rănilor se închideau, și pielea se netezea pe unde fusese carne vie. Un pusnic a trăit zece ani, fără să bage nimic în gura lui, mirosind lemn sfânt. Unui nebun i-a venit mințile la loc cum l-a atins cu lemn sfânt pe frunte.

Povestind așa minunile și închinându-se, Hagiul a vândut lemn sfânt bătrânilor, babelor și văduvelor.

De multe ori Hagiul, vesel că s-a pus bine cu Dumnezeu și fericit că și-a întors paralele cheltuite cu hagialâcul – ba a mai și câștigat –, bombănea, uitându-se în toate părțile:

— Ce negoț, ce daraveri, ce bănet s-ar face! Lemnul sfânt merge găitan! Acum patruzeci de ani o prăvălie cu lemn sfânt ar fi fost un potop de aur. Astăzi lumea începe să fie rea... credința puțină... Doamne! Doamne! Și Hagiul își făcu cruce că lumea să ducea la pieire.

Pustiile de bătrâneți sunt grele. Tusea îl apucă mai des și-l ține mai mult; sângele nu mai rabdă gerul; aduce-re-a-minte se împutinează. Deseori se ceartă el cu el:

— Ba sunt opt mii...

— Ba sunt zece!

— Ce fel zece?

— Atunci, dincolo, sunt opt!

— Aș! nu se poate, aseară i-am numărat.

Și auzul îl cam lasă. De vorbește mai tare, se aude, se sperie și se uită în toate părțile...

— Na, Hagiule, cap sec, strigi cât te ia gura, parcă cine știe ce-ai fi având! Iaca, n-ai, n-ai, n-ai, ești sărac lipit!

Iar în mintea lui: „Am, am ceva, dar e mai bine să zic că n-am chioară para”.

VI

Până la optzeci de ani nu i s-a întâmplat nimic serios Hagiului. Nu l-a durut un dinte măcar. I-au căzut toți de bătrânețe, pierzându-i pe unii în coajă, pe alții în miez de pâine.

Tocmai în ăst an se puse o iarnă grea. Trosneau pomii în grădină. Pe geamurile Hagiului înflorise gheața cu frunze mari și groase. Degeaba se încerca nepoată-sa să facă ochiuri în geam. Rotunjea biata fată gura, sufla din toată inima; se croia câte un rotocol, dar se prindea la loc.

— Suflă mai cu inimă, Leano, strigă Hagiul, cocoloșit într-un colț al patului.

— Suflu, nene Hagiule, suflu, dar mă taie frigul și mi-a înghețat răsuflarea, răspunse nepoată-sa, tremurând c-o cergă în spinare. Ar trebui să-mi dai de lemne, că înlemnim până mâne.

— Cum?... lemne acum?... pe frigul ăsta? P-așa frig o cioaclă de lemne costă un galben... un galben!

Leana plecă bombănind în odaia d-alături. Hagiul rămase singur. Trist, întuneric și frig. Vântul se re-

pede pe coș, rece ca gheața, și nu găsește în vatră nici cărbuni, nici cenușă. Hagiul tremură și morfoleşte o bucățică de pâine. Fiori reci îi trec prin șira spinării. Nu-și mai simte picioarele din tălpi până la genunchi. Zăpada se ridică până la geamuri. În toată mahalaua nu s-aude nici om, nici câne.

Hagiul adoarme, mâhnit că, dacă iarna va ține tot așa, n-o mai duce fără lemne. Și ce scumpe trebuie să fie lemnele. Așa e, o să iasă din iarnă sărac lipit. A adormit. Se mișcă. Se învârtește. Toată noaptea visează că se prigorește la un foc mare.

A doua zi nepoată-sa îl găsi pe jumătate înghețat. Abia putu să zică: „Leano, foc, că mor”, și îi întinse un bănuț de aur, închizând ochii. Îi fu rușine ca să nu-l vază acel ochi de aur cu câtă ușurință îl aruncă în mâinile nemiloase ale lumii. Oftă dureros.

Focul pâlpâie în vatră. Mormanul de jeratic dogorește și aruncă un polei cald și rumen, pe peretele din față. Tavanul trosnește și zidurile asudă. Leana, cu picioarele goale până la genunchi, se pârălește în gura sobei. Bătrânul a ieșit din pătură și-i e cald, și îl ia cu fiori. Picioarele îi tremură. E lihnit. Îi cere inima o ciorbă, ca niciodată în viața lui.

— Ce pui atâtea lemne? Prea multe lemne! Leano, n-auzi? Și tot mi-e frig... Prea multe lemne!... Mi-e foame... O să dai foc casei!... Ah! pâinea nu mă mai satură... picioarele nu mă mai țin!

— Oi fi bolnav, răspunse Leana. Să chem pe cineva. Lângă spițerie e un doftor...

— Să nu calce nimeni în casa mea! strigă Hagiul. Cât scrie doftorul pe hârtie nu plătești cu viața toată! Sunt sănătos, voinic, mai bine ca oricând!...

Dar, voind să umble, căzu pe pat, zicând: „Oh! da, niciodată n-am fost mai bine!”

După trei zile de friguri Hagiul se sculă din pat, uscat și galben, cu ochii duși în fundul capului, cu părul lung

și ciufulit. Leana îl întrebă încetișor dacă n-ar vrea ceva.

— Aș vrea, răspunse trist Hagiul, aș vrea o ciorbă de găină... cu nițică lămâie... lămâia e scumpă... câteva boabe de sare de lămâie... Și, vezi, găina să nu fie prea mare... mică și grea.

Pe seară, Leana întinse în mijlocul patului un ștergar. Pe ștergar o strachină cu ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină. O aripă galbenă iese din zeama presărată cu steluțe de grăsime. Pe buzele străchinii, o lingură de cositor. Alături clondirul, cu două degete de vin, cu dop de hârtie. Hagiul privi cu lăcomie, se șterse pe frunte și zise cu o nespusă părere de rău:

— Ce poftă de copil!...

Se văzu topind, el, cu mâna lui, bulgări de aur, turnându-i în strachină și sorbindu-i cu lingura.

Se apropie de pat. Începu să mănânce. Plescăi; își supse gropile din obraji; se încruntă; și-acoperi ochii cu sprincenele; se răsti la Leana, aruncând lingura:

— Una de lemn... asta e coclită!...

Leana, râvnind la ciorbă și înghițind în sec, ieși afară și-i aduse una de lemn.

Hagiul începu iarăși a sorbi zgomotos. Se scutură și scui pă de mai multe ori.

— Ia ciorba d-aci! M-am săturat... Simț pe gât o cocleală acră... sărată... un miros nesuferit... Ia-o... fugi cu ea... nu vezi?... îmi sorb viața!

Leana luă strachina și ieși.

Hagiul își trânti capul pe o pernă de paie. Trupul lui, o flacăără. Ce friguri! Sub el se deschisese ca o mare fără fund. Și se ducea adânc, adânc, tot mai adânc. Și pe gât gustul aurului, sângelui viu al aurului! Nefericit părinte, gustase din carnea copiilor lui. Ciorba îi miroșise a aur!

Când Leana intră în odaie, el se ridică în coate și-i strigă:

— Stinge focul... să dai cărbunii și cenușa înapoi!...
 Aruncă ciorba... și să dai fulgii și bucățelele înapoi...
 Vreau banii pe jumătate, dacă nu toți!
 Și începu să plângă în hohote.

— Ucigaș!... nebun!... nelegiuit!... în veci n-o să te sature!

Leana, înmărmurită, să uită la el. Tocmai atunci s-auzi miorlăind la ușa cotoiul, tovarășul ei de foame și de tremurat, singura ființă care o mângâie și pe care o mângâie.

Leana crăpă ușa. Hagiul se uită speriat și, văzând cotoiul strecurându-se pe ușa, se răsti:

— Să-i tai coada!... Să-i tai coada!... O coadă d-un stânen!... până să intre, se răcește odaia!... Să cheltuiesc eu pentru el?... Unde e toporul?... Am să i-o tai eu! Se ridică în picioare. Picioarele tremurără, se îndoiră, trosniră din încheieturi. Hagiul se curmă de mijloc; deschise ochii, mari și roșii; căscă gura și căzu pe spate.

Leana, speriată, fugi afară, închinându-se.

S-a înnoptat. Ea pândește la ușa. Tremură și inima i se bate. Ar vrea să intre, și spaima că e mort or nebun o îngheață. Vântul fluieră în strașina casei. Zăpada le-a troienit ușa pe dinafară. În tindă e frig și întuneric. Pe la miezul nopții se păru că în odaia Hagiului se târăște cineva de-a bușilea. Ascultă. Auzi deslușit un sunet de bani.

— El e. N-a murit, șopti Leana, banii îi prelungesc viața. Săracu nenea Hagiul!

Liniștită puțin, dibui pe întuneric clanța de la odăița ei, deschise ușa binișor și se duse să se culce, tânguind încet pe nen-său Hagiul:

— Săracu, ce bogat este!

A doua zi, de dimineață, Leana, intrând în odaia Hagiului, îl găsi numai în cămașă, în cămașa sa petec

de petec, trântit cu fața în jos, pe aur, îngropat în galbeni, cu fruntea p-un purcoi de lire, cu ochii închiși. Cum îl văzu, începu să plângă.

Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură. Banii sunară d-a lungul, de la picioare până la frunte. Săltă capul; deschise ochii stinși și-i îndreptă, ca niște sticle reci, asupra Leanei; bolborosi câteva cuvinte nedeslușite; mușcă în vânt cu gingiile albe și izbuti să slomnească:

— Nu te uita... închide ochii... ochii fură... închide ochii!...

Căscă gura; limba i se mototoli în gât; capul îi căzu într-o parte; picioarele i se lungiră; mâinile i se înfipseră în bani... și adormi de veci, cu ochii deschiși și țintă asupra Leanei.

Când l-au scâldat, pe genunchi, pe piept și pe frunte se vedeau rotocoale de bani. Și i-au rupt pleoapele de sus, și ochii lui spăimântați nu s-au închis.

Leana l-a îngropat cu alai mare. Zece popi, arhieru, oranist, colivă, steagul Bisericii Troița, flori, lumânări, zăbranice. Leana, privind, zicea:

— Ce frumusețe! Bine de el!

La capul lui mergea Leana; după ea, câțiva bătrâni, cu ctitorul la mijloc.

Unul din bătrâni întrebă pe ctitor:

— Ce bani a lăsat?

— Un milion, răspunse ctitorul!

— Cât face un milion?

— Un milion? De zece ori câte o sută de mii.

— Săracu Hagiul!

— Dacă ar vedea el cum se cheltuiește cu înmormântarea lui...

— Ar muri! răspunse unul din bătrâni.

Și oranistul, cletănându-și ceaprazurile de fir, intră în curtea bisericii. Mai multe glasuri s-auziră în depărtare: „Veșnica lui pomenire, veșnica lui pomenire”...